

Σχολική διαμεσολάβηση: μια εναλλακτική πρακτική επίλυσης των διαφορών και της βίας στο σχολείο

Θάνος Θεόδωρος

Αν. Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
ththanos@cc.uoi.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σχολική διαμεσολάβηση αποτελεί μια εναλλακτική πρακτική ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών στο σχολείο και εντάσσεται στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Πρόκειται για μια δομημένη διαδικασία στην οποία οι δύο εμπλεκόμενες πλευρές με τη βοήθεια του διαμεσολαβητή κατανοούν τι συνέβη και προτείνουν λύσεις για την επίλυση της σύγκρουσης σε ένα συναινετικό πλαίσιο αμοιβαίας εμπιστοσύνης και σύμφωνα με τις δικές τους ανάγκες και συμφέροντα. Η διαμεσολάβηση διέπεται από τον εθελοντισμό, την ισότητα, την εχεμύθεια και την εμπιστοσύνη και αποσκοπεί στην επανόρθωση της ζημίας και την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών. Για την εφαρμογή της διαμεσολάβησης στο σχολείο απαιτείται η συναίνεση του συλλόγου των εκπαιδευτικών του σχολείου. Στη συνέχεια, ενημερώνονται όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, διερευνάται το σχολικό κλίμα, επιλέγονται και εκπαιδεύονται οι μαθητές-διαμεσολαβητές, γίνεται η αναγκαία προετοιμασία για την εφαρμογή του προγράμματος, εφαρμόζεται το πρόγραμμα και αξιολογείται. Η εκπαίδευση των μαθητών-διαμεσολαβητών γίνεται με βιωματικό τρόπο και περιλαμβάνει την ενημέρωση των μαθητών για θέματα σχολικής βίας και εκφοβισμού και τη διαμεσολάβηση, δεξιότητες επικοινωνίας και ενσυναίσθησης και τη διαδικασία μιας συνεδρίας διαμεσολάβησης. Η εφαρμογή και αξιολόγηση προγραμμάτων διαμεσολάβησης σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας μας, έδειξε ότι επιφέρει θετικά αποτελέσματα τόσο ως προς την αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού όσο και ως προς τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Σχολική διαμεσολάβηση, επιλογή μαθητών, διαμεσολαβητής

ΟΡΙΣΜΟΣ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Η σχολική διαμεσολάβηση αποτελεί μια εναλλακτική μορφή ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών και εφαρμόζεται στο σχολείο. Βασίζεται στην εχεμύθεια, την εμπιστευτικότητα, το σεβασμό, την ισότητα και την ουδετερότητα. Στη διαμεσολάβηση η συμμετοχή είναι εθελοντική και η επίλυση των διαφορών προκύπτει μέσα από τις προτάσεις που προτείνουν και που συμφωνούν τα ίδια τα αντικρουόμενα μέρη (Θάνος, 2017).

Η σχολική διαμεσολάβηση αποτελεί μια μορφή κοινωνικής διαμεσολάβησης και εντάσσεται στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Αποσκοπεί στην επίλυση μιας σύγκρουσης μεταξύ των διαφωνούντων πλευρών, του φορέα («θύτη») πρόκλησης της συμπεριφοράς και του αποδέκτη («θύμα») της συμπεριφοράς, με την αποκατάσταση της βλάβης και των διαρρηγμένων σχέσεων αλλά και την ένταξη του δράστη στην κοινωνία. Η όλη διαδικασία εστιάζει στην πράξη και όχι στον φορέα πρόκλησής της. Έτσι, αποφεύγεται ο στιγματισμός του, διευκολύνεται η ένταξή του στην κοινωνική ομάδα που ανήκει και μειώνεται η πιθανότητα υποτροπής του. Στο πλαίσιο της εφαρμογής της κοινωνικής διαμεσολάβησης σε μικρές κοινότητες, το σχολείο αποτελεί κατάλληλο πλαίσιο εφαρμογής της (Αρτινοπούλου, 2010).

Η σχολική διαμεσολάβηση αποτελεί μια μορφή εναλλακτικής επίλυσης των εντάσεων και των συγκρούσεων, η οποία οργανώνεται και εφαρμόζεται εντός του σχολικού πλαισίου, αντικαθιστώντας τις παραδοσιακές πειθαρχικές τιμωρητικές πρακτικές. Πράγματι, σε αντίθεση με την προσέγγιση των «σπασμένων σχολικών τζαμιών», η σχολική διαμεσολάβηση απαντά στο αίτημα για την ύπαρξη «δομής και σταθερών σημείων αναφοράς» (Wilson & Kelling, 1982).

Ως διαμεσολάβηση συνομηλίκων (peer mediation) ή σχολική διαμεσολάβηση (school-based mediation) ορίζεται «...η διαδικασία ειρηνικής επίλυσης μιας σύγκρουσης, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων μαθητών, με τη βοήθεια ενός τρίτου και ουδέτερου μαθητή -του διαμεσολαβητή- μέσα από μια δομημένη διαδικασία, με σαφή όρια, ενεργητική συμμετοχή και άμεση επικοινωνία των μερών και με σκοπό μια εποικοδομητική επίλυση της διαφωνίας». Ως διαμεσολάβηση συνομηλίκων (peer mediation) ή σχολική διαμεσολάβηση (school-based mediation) ορίζεται «...η διαδικασία ειρηνικής επίλυσης μιας σύγκρουσης, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων μαθητών, με τη βοήθεια ενός τρίτου και ουδέτερου μαθητή -του διαμεσολαβητή- μέσα από μια δομημένη διαδικασία, με σαφή όρια, ενεργητική συμμετοχή και άμεση επικοινωνία των μερών και με σκοπό μια εποικοδομητική επίλυση της διαφωνίας».

Η διαμεσολάβηση μπορεί να εφαρμοστεί στο σχολείο με διαμεσολαβητή, συνήθως, έναν μαθητή ή/και ένα μέλος του εκπαιδευτικού προσωπικού που έχει εκπαιδευτεί στη σχολική διαμεσολάβηση. Οι μαθητές που εμπλέκονται σε ένα περιστατικό σύγκρουσης ή διαφωνίας λαμβάνουν μέρος σε συνεδρία με έναν διαμεσολαβητή. Ο διαμεσολαβητής ρωτάει την κάθε εμπλεκόμενη «να πει την ιστορία του», ενώ η άλλη πλευρά ακούει χωρίς να διακόπτει και μετά επαναλαμβάνει ό,τι έχει ειπωθεί ασχέτως αν συμφωνεί με αυτό ή όχι. Στη συνέχεια, οι ρόλοι αντιστρέφονται. Οι δύο πλευρές εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Ο διαμεσολαβητής ανακεφαλαιώνει τονίζοντας τα κοινά σημεία και τις διαφορές στην υπόθεση μέσα σε ένα πλαίσιο θετικής αναπλαισίωσης, διευκολύνοντας τις δύο πλευρές να κατανοήσουν τη σύγκρουση. Έπειτα, ζητείται στον καθένα να προτείνει τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιλυθεί η σύγκρουση, και να συμφωνήσουν σε μία τελική και μία εναλλακτική λύση (Rigby, 2014· Wall, Stark & Standifer, 2001).

Η σχολική διαμεσολάβηση αναγνωρίζει ότι οι συγκρούσεις αποτελούν σύνθετο φαινόμενο και δεν μπορούν να επιλυθούν με την έκφραση συμπόνιας, συμβουλής ή απειλής ή την επιβολή τιμωρίας. Αντίθετα, η σχολική διαμεσολάβηση θεωρεί ότι για την επίλυση μιας σύγκρουσης απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αναλυτική κατανόησή της και στη συνέχεια η ανασύνθεσή της σε ένα νέο πλαίσιο το οποίο χαρακτηρίζεται αίσθημα ασφάλειας, θετική αναγνώριση και ισοτιμία και λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών. Η λύση που θα προκύψει από τη διαμεσολάβηση πρέπει να ικανοποιεί και τις δύο πλευρές (Αρτινοπούλου, 2010). Πράγματι, στη διαμεσολάβηση επιδιώκεται η μέγιστη ικανοποίηση των εμπλεκόμενων πλευρών μέσα από ένα δίκαιο αποτέλεσμα (Pyncheon, 2012). Η επίλυση της σύγκρουσης γίνεται σύμφωνα με τις ανάγκες, τα συμφέροντα και τις δυνατότητες των διαφωνούντων, διότι αποτελεί δική τους πρόταση και απόφαση. Με αυτόν τον τρόπο η σχολική κοινότητα ρυθμίζει μόνη της, εσωτερικά, τα προβλήματα (Αρτινοπούλου, 2010).

Η διαμεσολάβηση, όπως όλες οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης αποσκοπεί στη λογοδοσία όσων εμπλέκονται σε συγκρούσεις μέσα σε ένα πλαίσιο σεβασμού και ισοτιμίας και στην πρόληψη των συγκρούσεων μέσα από την υποστήριξη και τη θετική αντίδραση στους παραβάτες, αντί της «εξουδετέρωσής» τους. Η ένταξη της διαμεσολάβησης στο σχολείο στοχεύει, εκτός από την πρόληψη και την επίλυση των διαφορών και των συγκρούσεων αφενός στην εκμάθηση, χρησιμοποίηση και ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης σύγκρουσης από τους μαθητές και αφετέρου στην άμβλυνση της προκατάληψης στη διαφορετικότητα και στη διαμόρφωση κανόνων στο σχολείο. Ειδικότεροι στόχοι της σχολικής διαμεσολάβησης αποτελούν:

- Η μείωση των εντάσεων και των συγκρούσεων στο σχολείο και την ενίσχυση των φιλικών σχέσεων.
- Η μείωση της παραβατικότητας και των τιμωρητικών πρακτικών και, κυρίως, των αποβολών.

- Η ανάπτυξη και η ενίσχυση κλίματος και πλαισίου συνεργασίας μεταξύ των μαθητών, οι οποίοι επιλύουν τις διαφορές τους αυτόνομα, δημιουργικά και εποικοδομητικά.
- Η ενδυνάμωση της ατομικότητας και της ισότητας.
- Η εύρεση αποδεκτών και δίκαιων λύσεων στις διαφορές.
- Η ανάπτυξη στρατηγικής για τη διαχείριση μελλοντικών προβλημάτων.
- Η βελτίωση της ποιότητας της σχολικής καθημερινότητας των μαθητών και, γενικότερα, του σχολείου.
- Η «απελευθέρωση» των εκπαιδευτικών από το ρόλο της «αστυνόμευσης» των μαθητών (Αρτινοπούλου, 2010· Flacknoe, 2005· Burrell, Zirbel & Allen, 2003).

ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Η σχολική διαμεσολάβηση είναι μια δομημένη διαδικασία, η οποία διέπεται από ορισμένες αρχές, στις οποίες οφείλεται και η επιτυχής εφαρμογή της στο σχολείο (Rigby, 1996). Οι αρχές της σχολικής διαμεσολάβησης αφορούν: στην εκούσια συμμετοχή των συμμετεχόντων μερών και κανένας δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε αυτή· στην επανατοποθέτηση της σύγκρουσης στο πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιήθηκαν· στη δυνατότητα εξισορρόπησης των συμφερόντων ώστε και οι δύο εμπλεκόμενες πλευρές να είναι κερδισμένες από την επίλυση της σύγκρουσης· στην ευελιξία της διαδικασίας και του προγράμματος λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των μελών της σχολικής κοινότητας (Marshall, 1999). Ειδικότερα, βασικές αρχές της διαμεσολάβησης είναι:

- Η εθελοντική συμμετοχή των εμπλεκόμενων πλευρών. Κανείς δεν συμμετέχει τη διαμεσολάβηση χωρίς τη θέλησή του.
- Η ισοτιμία μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών, συμπεριλαμβανομένου και του διαμεσολαβητή, γεγονός που εκφράζει το σεβασμό και την υποστήριξη όχι μόνο του θύματος, αλλά και του δράστη. Η ισοτιμία εξασφαλίζεται μέσω της ουδέτερης στάσης του διαμεσολαβητή.
- Ο σεβασμός στην έκφραση της οπτικής κάθε πλευρά, ασχέτως αν η άλλη συμφωνεί ή όχι με αυτή.
- Η εχεμύθεια και η εμπιστευτικότητα της διαδικασίας. Ότι λέγεται κατά τη διάρκεια της διαμεσολάβησης δεν αναφέρεται πουθενά, εκτός κι αν πρόκειται για κάτι πολύ σοβαρό. Η εμπιστευτικότητα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη ειλικρινούς και γόνιμου διαλόγου (Fredrickson & Mauyana, (1996).

Η σχολική διαμεσολάβηση σε αντίθεση με τις παραδοσιακές τιμωρητικές πρακτικές προϋποθέτει την ενεργή συμμετοχή των εμπλεκόμενων πλευρών για την επίλυση του προβλήματος. Οι εμπλεκόμενες πλευρές μέσα από τον διάλογο και την έκφραση των συναισθημάτων προτείνουν λύσεις, οι οποίες είναι ωφέλιμες και για τις δύο πλευρές (Zambrana-Ortiz, 2011). Η σχολική διαμεσολάβηση σε σχέση με τις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης των διαφορών και των συγκρούσεων στο σχολείο διαφοροποιείται ως προς:

- *Την εμπλοκή της κοινότητας στην επίλυση της σύγκρουσης:* Η σχολική διαμεσολάβηση ως πρακτική επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων στο σχολείο προϋποθέτει την ενεργητική συμμετοχή όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, ενώ στις παραδοσιακές πρακτικές η επίλυση της σύγκρουσης γίνεται, μόνο, από τη διεύθυνση του σχολείου ή τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς και σε ακραίες περιπτώσεις από το Σύλλογο Διδασκόντων. Η σχολική διαμεσολάβηση με την ενεργή εμπλοκή ολόκληρης της σχολικής κοινότητας θέτει τις βάσεις για την δόμηση των σχέσεων σε ένα άλλο επίπεδο.
- *Την Αποκατάσταση ελέγχου με κοινωνική υποστήριξη:* Στη σχολική διαμεσολάβηση δίνεται η ευκαιρία της επανόρθωσης της ζημίας και της αποκατάστασης των σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η ένταξη του «δράστη» στον κοινωνικό ιστό του σχολείου, χωρίς το στιγματισμό του. Έτσι, διαμορφώνεται ένα πλαίσιο κοινωνικής αλληλεγγύης και ενισχύεται το αίσθημα του «ανήκειν» στη σχολική κοινότητα. Αντίθετα στις παραδοσιακές πρακτικές ο «δράστης» στιγματίζεται, περιθωριοποιείται κι έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες να εμφανίσει και πάλι παραβατική συμπεριφορά,

υποτροπιάζοντας. Έτσι, ο κοινωνικός ιστός αποδυναμώνεται με την ανάθεση της διαχείρισης της σύγκρουσης στη διεύθυνση του σχολείου.

- *Την ισότιμη συμμετοχή στη διαδικασία:* Ο σεβασμός και υποστήριξη των εμπλεκόμενων μαθητών στη σύγκρουση κατά τη διαδικασία της διαμεσολάβησης λειτουργούν ως αντίρροπες δυνάμεις στην απομάκρυνση του δράστη. Οι τιμωρητικές πρακτικές με την επίλυση της σύγκρουσης από τη μια μεριά δεν προσφέρουν ικανοποίηση στο θύμα και από την άλλη ο θύτης δεν σκέφτεται τις συνέπειες της πράξης του ενώ εθίζεται σε αυτές.
- *Τη διεύρυνση της εκπαίδευσης μέσω βιωματικής μάθησης:* Με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη σχολική διαμεσολάβηση διαμορφώνεται ένα πλαίσιο βιωματικής μάθησης και εσωτερίκευσης των κανόνων. Η διαμεσολάβηση ως δομημένη διαδικασία έχει ξεκάθαρους κανόνες, από τους οποίους προκύπτουν σταθερές συμπεριφορές και θετικά πρότυπα. Ο ευέλικτος χαρακτήρας της διαμεσολάβησης, επιτρέπει την ενσωμάτωση στοιχείων της σχολικής κοινότητας βάσει των ιδιαίτερων αναγκών των μελών της αφενός και αφετέρου τη συνεχή αξιολόγησή της ως προς τη λειτουργία της. Οι κανόνες πηγάζουν από την ίδια τη σχολική κοινότητα και υπόκεινται σε μια συνεχή αξιολόγηση στο τι λειτουργεί σωστά ή όχι. Οι δεξιότητες διαχείρισης των συγκρούσεων που αποκτούν οι μαθητές θεωρούνται κρίσιμες κοινωνικές δεξιότητες για τους μαθητές (Αρτινοπούλου, 2010· Karp & Breslin, (2001).

Συνοψίζοντας, η εφαρμογή της διαμεσολάβησης σχολείο είναι περισσότερο επιτυχές σε σχέση με τις παραδοσιακές πρακτικές, γιατί: (α) Αυξάνονται οι πιθανότητες επίλυσης της σύγκρουσης και τήρηση της συμφωνίας και αποκατάστασης της βλάβης. (β) Συμβάλλει στην ικανοποίηση αφενός του θύματος με την αποκατάσταση της ζημίας και αφετέρου του δράστη με την ενεργή και ισότιμη συμμετοχή του στη διαδικασία. (γ) Μειώνεται σημαντικά η υποτροπή των δραστών. (δ) Βελτιώνεται το σχολικό κλίμα και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις εποικοδομητικής συνεργασίας. (ε) Ενισχύονται οι κοινωνικές δεξιότητες των μαθητών μέσα από βιωματικές διαδικασίες (Αρτινοπούλου, 2010).

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η εφαρμογή της σχολικής διαμεσολάβησης, μπορεί να πραγματοποιηθεί μετά από πρόταση κάποιου μέλους της σχολικής κοινότητας προς το σύλλογο των διδασκόντων του σχολείου (Θάνος, Τσατσάκης, Σταγάκης, & Κατσιούλας, 2013). Στη συζήτηση που διεξάγεται κατά τη διάρκεια της συνεδρίας ορίζονται οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί για τον συντονισμό και την εποπτεία του προγράμματος, οι οποίοι θα εισηγηθούν τον τρόπο υλοποίησης του προγράμματος (Θάνος, 2017). Η εφαρμογή της διαμεσολάβησης περιλαμβάνει: 1) την ενημέρωση της σχολικής κοινότητας, 2) τη διερεύνηση του σχολικού κλίματος, 3) την επιλογή και εκπαίδευση των μαθητών διαμεσολαβητών, 4) την προετοιμασία για την εφαρμογή του προγράμματος και 5) την αξιολόγηση (Θάνος & Σταθά, 2018).

Η ενημέρωση όλων των μελών της σχολικής κοινότητας σχολικής κοινότητας για την εφαρμογή του προγράμματος στο σχολείο αφορά στον ορισμό, τον σκοπό και τους στόχους, τις αρχές και τα πλεονεκτήματα της σχολικής διαμεσολάβησης. Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται στο πλαίσιο της ενδοσχολικής επιμόρφωσης. Οι μαθητές ενημερώνονται από τους εκπαιδευτικούς της τάξης ή από τους υπεύθυνους του προγράμματος και οι γονείς με σχετική επιστολή ή εκδήλωση στο σχολείο. Η ενημέρωση μπορεί να περιλαμβάνει χρησιμοποιηθεί έντυπο υλικό, βίντεο, φωτογραφίες και ιστότοπους του διαδικτύου (Θάνος, 2017)

Στη συνέχεια ακολουθεί η διερεύνηση του σχολικού κλίματος, η οποία, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει: τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές αντιλαμβάνονται και ορίζουν τη σχολική βία και εκφοβισμό· την εμπλοκή τους ως «δράστες» ή/και «θύματα» ή/και την αντίληψη περιστατικών βίας και εκφοβισμού στο σχολείο· τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές και τους εκπαιδευτικούς· τα συναισθήματα που νιώθουν κατά τη φοίτησή τους στο σχολείο· τις προτάσεις των μαθητών για την επίλυση των διαφορών και των συγκρούσεων, κ.ά. Μέσα από

τη διερεύνηση του σχολικού κλίματος διαμορφώνεται μια πιο σαφής και όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τη βία στο σχολείο. Οι πληροφορίες αυτές είναι πολύ σημαντικές για την εκπαίδευση των μαθητών ως διαμεσολαβητές και την εφαρμογή του προγράμματος (Αρτινοπούλου, 2010· Thanos & Dalakas, 2014).

Ακολουθεί η επιλογή και εκπαίδευση των μαθητών και στη συνέχεια η προετοιμασία του σχολείου για την εφαρμογή του προγράμματος. Κατά την προετοιμασία: α) Κατασκευάζεται το «κουτί της διαμεσολάβησης» και καθορίζεται ο χώρος που θα τοποθετηθεί. Στο κουτί οι μαθητές θα τοποθετούν το αίτημά τους για διαμεσολάβηση. β) Διαμορφώνεται το γραφείο διαμεσολάβησης, στο οποίο θα διεξάγονται οι συνεδρίες. γ) Ενημερώνονται εκ νέου οι μαθητές, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς για την έναρξη εφαρμογής του προγράμματος. Οι μαθητές διαμεσολαβητές περνούν από όλα τα τμήματα και ενημερώνουν τους συμμαθητές για το πρόγραμμα παίζοντας παιχνίδια, ζωγραφίζοντας και κάνοντας εικονικές διαμεσολαβήσεις. Η ενημέρωση μπορεί να περιλαμβάνει και την ευρύτερη κοινωνία με την πραγματοποίηση διαφόρων εκδηλώσεων όπως ομιλίες, προβολή ταινιών, κ.λπ. (Θάνος, 2017).

ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Η επιλογή και εκπαίδευση των μαθητών ως διαμεσολαβητές αποτελεί το βασικότερο στάδιο εφαρμογής του προγράμματος της διαμεσολάβησης στο σχολείο. Ως διαμεσολαβητές μπορούν όλοι οι μαθητές του σχολείου (ολιστική προσέγγιση) ή ορισμένοι μαθητές (προσέγγιση *cadre*) (Johnson & Johnson, 1996).

Η πιο συνηθισμένη προσέγγιση επιλογής μαθητών είναι η προσέγγιση *cadre*, κατά την οποία επιλέγεται μια ομάδα μαθητών. Αυτή η ομάδα, μπορεί να περιλαμβάνει είτε μαθητές από όλο το σχολείο είτε τους μαθητές μιας τάξης. Η επιλογή των μαθητών από όλο το σχολείο μπορεί να γίνει μετά από πρόταση των εκπαιδευτικών ή/και των μαθητών ή να αυτοπροταθούν οι ίδιοι οι μαθητές που θέλουν να γίνουν διαμεσολαβητές. Εφόσον ο αριθμός των μαθητών που επιθυμούν να εκπαιδευτούν στη διαμεσολάβηση υπερβαίνει τον καθορισμένο (συνήθως 15-20 μαθητές), τότε μπορεί να γίνει κλήρωση ή ψηφοφορία. Στην περίπτωση της επιλογής μιας ή περισσότερων τάξεων η επιλογή μπορεί να γίνει από πρόταση του εκπαιδευτικού ή/και των μαθητών μιας τάξης (Αρτινοπούλου, 2010).

Η διάρκεια της εκπαίδευσης των μαθητών εξαρτάται από το μέγεθος της ομάδας, το πρόγραμμα του σχολείου, την ηλικία και το αναπτυξιακό επίπεδο των μαθητών. Ο μέσος όρος διάρκεια εκπαίδευσης είναι: α) για τους μαθητές του δημοτικού σχολείου 12-18 ώρες, β) για τους μαθητές γυμνασίου 12-18 ώρες και γ) για τους μαθητές λυκείου 15-20 ώρες (ACR, 2007· Αρτινοπούλου, 2010). Από την εφαρμογή του προγράμματος σε διάφορα σχολεία της χώρας μας προκύπτει ότι η διάρκεια της εκπαίδευσης εξαρτάται από το μέγεθος της ομάδας, γιατί, όλοι οι μαθητές πρέπει να συμμετέχουν σε εικονικές διαμεσολαβήσεις είτε ως διαμεσολαβητές είτε ως διαμεσολαβούμενοι. Έτσι, όσο μεγαλύτερη είναι η ομάδα, τόσοσ περισσότερος χρόνος χρειάζεται (Θάνος, Τσατσάκης, Σταγάκης, & Κατσιούλας, 2013).

Η εκπαίδευση των μαθητών μπορεί να γίνει είτε εντός είτε εκτός σχολικού προγράμματος. Κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος, η εκπαίδευση των μαθητών μπορεί να γίνει στο πλαίσιο ενός ή περισσότερων μαθημάτων, συνήθως, των κοινωνικών επιστημών. Στην Ελλάδα, όπου η εκπαίδευση έγινε εντός του σχολικού προγράμματος, πραγματοποιήθηκε στην περίπτωση των δημοτικών σχολείων στο πλαίσιο της ευέλικτης ζώνης και στην περίπτωση των γυμνασίων και λυκείων στο πλαίσιο του προγράμματος αγωγής υγείας (Θάνος & Σταθά, 2018). Η εκπαίδευση μπορεί να γίνει και εκτός σχολικού προγράμματος είτε μετά το πέρας των μαθημάτων είτε ένα ή περισσότερα σαββατοκύριακα, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των μαθητών και των εκπαιδευτών (Θάνος, 2017).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΩΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΤΕΣ

Την εκπαίδευση των μαθητών αναλαμβάνει κάποιος εκπαιδευτικός, ο οποίος έχει λάβει σχετική εκπαίδευση. Ακόμη μπορεί το σχολείο να συνεργαστεί με έναν ειδικό φορέα, όπως

στην περίπτωση του 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων που την εκπαίδευση ανέλαβε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Thanos & Dalakas, 2014).

Κατά την εκπαίδευση των μαθητών είναι απαραίτητη η χρήση διδακτικών πρακτικές οι οποίες θα εγείρουν το ενδιαφέρον και θα διευκολύνουν την ενεργή συμμετοχή των μαθητών. Έτσι, οι μαθητές θα μαθαίνουν με αβίαστο, εμπειρικό και ευχάριστο τρόπο. Επίσης, η διδακτική μεθοδολογία θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τα ιδιαίτερα γνωστικά, ψυχοκοινωνικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά των μαθητών (Αρτινοπούλου, 2010). Η εκπαίδευση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και να βασίζεται στις εμπειρίες και τα βιώματα των μαθητών. Η βιωματική μάθηση και η ενεργή συμμετοχή των μαθητών στην απόκτηση των απαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων θα πρέπει να αποτελούν βασικές διδακτικές πρακτικές στην εκπαίδευσή τους ως διαμεσολαβητές (Θάνος, 2017).

Πράγματι, η εκπαίδευση των μαθητών στη διαμεσολάβηση συνομηλίκων βασίζεται στη βιωματική μάθηση και την ενεργητική συμμετοχή τους. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται βιωματικές ασκήσεις, παιχνίδια ρόλων, ομαδικά παιχνίδια, θεατρικό παιχνίδι και οπτικο-ακουστικά μέσα, τα οποία εγείρουν το ενδιαφέρον και το κίνητρο των μαθητών με ευχάριστο τρόπο (Αρτινοπούλου, 2010).

Η εκπαίδευση των μαθητών περιλαμβάνει θεωρητικά και πρακτικά θέματα, τα οποία μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής θεματικές ενότητες (Θάνος, Κολφωτιά & Χατζάκη, 2011):

1. *Σχολική βία, σχολικός εκφοβισμός και τρόποι αντιμετώπισή τους - σχολική διαμεσολάβηση.* Οι μαθητές αναγνωρίζουν και διακρίνουν τα περιστατικά σχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού, τις μορφές τους, τον χώρο και τον χρόνο εμφάνισής τους και τους τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζονται, κάνοντας αναλυτική αναφορά στη σχολική διαμεσολάβηση (ορισμός, σκοπός, αρχές, διαδικασία). Μέσα από τη συζήτηση και τις βιωματικές ασκήσεις αναδεικνύεται η προτίμηση των μαθητών για εναλλακτικές, ειρηνικές πρακτικές αντιμετώπισης της σχολικής βίας, οι οποίες εμπεριέχουν τον διάλογο, την κατανόηση, τη δικαιοσύνη και την αποκατάσταση των σχέσεων (ACR, 2007).
2. *Έκφραση, κατανόηση και διαχείριση συναισθημάτων - ενσυναίσθηση.* Μέσα από ασκήσεις και δραστηριότητες αναδεικνύονται τα συναισθήματα που δημιουργούνται από τις συγκρούσεις. Οι μαθητές αποκτούν τεχνικές αναγνώρισης και διαχείρισης των συναισθημάτων αυτών και δεξιότητες ενσυναίσθησης (Αρτινοπούλου 2010· Θάνος, 2017).
3. *Σεβασμός στη διαφορετικότητα - αποδοχή του άλλου.* Οι μαθητές κατανοούν ότι όλα τα άτομα μεταξύ τους έχουν κοινά σημεία αλλά και διαφορετικά. Αναγνωρίζουν το ρόλο των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων στην έλλειψη σεβασμού και στη μη αποδοχή του άλλου, μέσα από βιωματικές δραστηριότητες και ασκήσεις (Αρτινοπούλου 2010· Θάνος, 2017).
4. *Δεξιότητες επικοινωνίας - ενεργητική ακρόαση.* Οι μαθητές συζητούν για τα χαρακτηριστικά του καλού ακροατή, εντοπίζουν τους παράγοντες που εμποδίζουν την επικοινωνία, κατανοούν τη σημασία της μη λεκτικής επικοινωνίας, αναγνωρίζουν τις επιδράσεις του «τρόπου διατύπωσης» (πχ. κατευθυντικός λόγος) του λόγου και εξασκούνται σε τεχνικές περίληψης, παράφρασης, αντανάκλασης, κ.λπ. του λόγου. Οι δεξιότητες επικοινωνίας αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο στην εκπαίδευση των μαθητών, γιατί η διαμεσολάβηση είναι πρωτίστως διαδικασία διαλόγου/επικοινωνίας (ACR, 2007· Winkelspecht, 2007).
5. *Η διαδικασία της διαμεσολάβησης.* Οι μαθητές μαθαίνουν τα στάδια/δομή μιας συνεδρίας διαμεσολάβησης και συμμετέχουν σε εικονικές διαμεσολαβήσεις/παιχνίδια ρόλων ως διαφωνούντες αλλά και ως διαμεσολαβητές. Στο τέλος κάθε εικονικής διαμεσολάβησης ακολουθεί συζήτηση/αξιολόγησή της (ACR, 2007· Winkelspecht, 2007).

Τόσο κατά τη διάρκεια όσο και με την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης των μαθητών, γίνεται αξιολόγηση της κατά την οποία αναδεικνύονται τυχόν προβλήματα και δυσκολίες για την αντιμετώπισή τους. Η αξιολόγηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης των μαθητών έδειξε ότι οι μαθητές πώς η εκπαίδευση είναι ενδιαφέρουσα και επαρκής (Θάνος, Τσατσάκης, Σταγάκης & Κατσιούλας, 2013· Thanos & Dalakas, 2014).

Στη χώρα μας, δεν υπάρχουν επίσημα προγράμματα εκπαίδευσης στη σχολική διαμεσολάβηση, ελλείπει σχετικής επίσης εκπαιδευτικής πολιτικής. Στα σχολεία που εφαρμόζεται η σχολική διαμεσολάβηση οι εκπαιδευτικοί - συντονιστές του προγράμματος και εκπαιδευτές των μαθητών-διαμεσολαβητών εκπαιδεύτηκαν μέσω προγραμμάτων Αγωγής Υγείας ή σχετικών επιμορφωτικών σεμιναρίων (Συνήγορος του Πολίτη). Τα τελευταία χρόνια, κάποια σεμινάρια και βιωματικά εργαστήρια εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στη σχολική διαμεσολάβηση έχει διοργανώσει το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Θάνος, 2017).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Από τη δεκαετία του 1980, προγράμματα σχολικής διαμεσολάβησης εφαρμόζονται σε πολλές χώρες της Ευρώπης, στη Βόρεια Αμερική, στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, με ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα (Cremin, 2007). Στην Ελλάδα, η εφαρμογή προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και μετά (Θάνος & Σταθά, 2018). Σημαντικό μέρος της εφαρμογής των προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης είναι η αξιολόγησή τους, γιατί δίνει τη δυνατότητα αφενός να καταγραφούν οι επιδράσεις τους στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας και αφετέρου να φανούν οι αδυναμίες και τα κενά για την βελτίωσή τους (Αρτινοπούλου, 2010).

Για την αποτίμηση των αποτελεσμάτων της εφαρμογής προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης πραγματοποιούνται σχετικές έρευνες σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, με τη χρησιμοποίηση ερωτηματολογίων, τη διεξαγωγή συνεντεύξεων ή/και την πραγματοποίηση παρατήρησης. Ως κριτήρια, συνήθως, χρησιμοποιούνται: το ποσοστό επιτυχίας των διαδικασιών διαμεσολάβησης, η μείωση των εντάσεων και των συγκρούσεων στο σχολείο, οι επιδράσεις στις γνωστικές δεξιότητες και τη συμπεριφορά των μαθητών (διαμεσολαβητών, διαφωνούντων πλευρών, υπολοίπων μαθητών) και η ικανοποίηση του σχολικού πληθυσμού (Αρτινοπούλου, 2010· ACR, 2007). Ωστόσο, οι μελέτες αξιολόγησης των προγραμμάτων είναι περιορισμένες γιατί είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν τα αποτελέσματά τους (Haft & Weiss, 1998).

Από τις σχετικές έρευνες προκύπτει ότι η αποτελεσματικότητα εφαρμογής του προγράμματος σχολικής διαμεσολάβησης δεν επηρεάζεται από το φύλο και την ηλικία των μαθητών και, κατ' επέκταση, τη βαθμίδα εκπαίδευσής τους. Γενικά, όμως, οι ατομικές μεταβλητές, η κουλτούρα, το κοινωνικό υπόβαθρο και οι εμπειρίες του μαθητή διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του προγράμματος. Επίσης, ο τύπος των μοντέλων των προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης που χρησιμοποιούνται επιδρούν στα αποτελέσματά τους: τα μοντέλα ολιστικής προσέγγισης έχουν καλύτερη επίδραση στο σχολικό κλίμα ενώ τα μοντέλα cadre στη συμπεριφορά και τις στάσεις των μαθητών (Αρτινοπούλου, 2010).

Η μεγαλύτερη και βασική επίδραση των προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης εντοπίζεται στους μαθητές-διαμεσολαβητές (Johnson & Johnson, 1996) σε γνωστικό, κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι μαθητές-διαμεσολαβητές: αναπτύσσουν γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες στη διαχείριση των συγκρούσεων· μπορούν να αξιολογούν καταστάσεις και να ρυθμίζουν ανάλογα τη συμπεριφορά τους· εφαρμόζουν τις δεξιότητες επικοινωνίας, ενεργητικής ακρόασης, ενσυναίσθησης και αναγνώρισης και διαχείρισης συναισθημάτων σε άλλους· αποκτούν αισθήματα κυριότητας/αυτοπεποίθησης· χρησιμοποιούν τις δεξιότητες που έχουν αποκτήσει και εκτός σχολείου (Farrell, Myer & White, 2001).

Στην Ελλάδα, στα περισσότερα προγράμματα διαμεσολάβησης που έχουν εφαρμοστεί δεν έχει πραγματοποιηθεί αξιολόγησή τους ή όταν έχει γίνει αξιολόγηση αυτή δεν είναι συστηματική. Από τη διαχρονική αξιολόγηση προγράμματος σχολικής διαμεσολάβησης που έχει εφαρμοστεί σε δημοτικό σχολείο των Ιωαννίνων, προκύπτει ότι οι μαθητές επιλύουν τις διαφορές τους με τη διαμεσολάβηση και δεν ξανατσακώνονται ή τσακώνονται λιγότερο. Οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν βελτιωθεί και το κλίμα του σχολείου είναι πιο θετικό (Θάνος, 2017).

Η σχολική διαμεσολάβηση δεν είναι πανάκεια και δεν μπορεί να επιλύσει όλες τις διαφορές μεταξύ των μαθητών. Ωστόσο, συνιστά μια πρακτική με ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα. Η εφαρμογή της, όμως, είναι δύσκολη γιατί δεν υπάρχουν εκπαιδευμένοι

εκπαιδευτικοί και η διαδικασία είναι χρονοβόρα. Έτσι, σε αρκετές περιπτώσεις διακόπτεται και δεν συνεχίζεται. Η σχολική διαμεσολάβηση πρέπει να ενταχθεί στις πολιτικές για την αντιμετώπιση των διαφορών και της βίας στα σχολεία και να γίνει εκπαίδευση των εκπαιδευτικών (Θάνος, 2017).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Association for Conflict Resolution (ACR) (2007), όπ. π. Winkelspecht, C. R. (2007). *Evaluation of a school-based peer mediation program: Assessing disputant outcomes as evidence of success*. Alabama: Auburn University.

Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η σχολική διαμεσολάβηση. Εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού* (συνεργασία: Χ. Καλαβρή & Η. Μιχαήλ). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Burrell, N.A., Zirbel, C.S. & Allen, M. (2003). Evaluating peer mediation outcomes in educational settings: A meta-analytic review. *Conflict Resolution Quarterly*, 21 (1), 7-26.

Cremin, H. (2007). *Peer mediation. Citizenship and social inclusion revisited*. Maidenhead: Open University Press.

Farrell, A., Myer, A. & White, K. (2001). Evaluation of responding in peaceful and positive ways (RIPP): A school-based prevention program for reducing violence among urban adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 451-463.

Θάνος, Θ. (2017). *Σχολική διαμεσολάβηση. Θεωρία, εφαρμογή, αξιολόγηση* (Γ. Πανούσης, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Θάνος, Θ., Κολοφωτιά, Μ. & Χατζάκη, Μ. (2011). Πιλοτική εφαρμογή της διαμεσολάβησης στο σχολείο. Στο Θ. Θάνος (Επιστ. Επιμ.). *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία* (σελ. 46-76). Αθήνα: Τόπος.

Θάνος, Θ. & Σταθά, Π. (2018). Προγράμματα σχολικής διαμεσολάβησης στην Ελλάδα: Μια πρώτη προσέγγιση». Στο Θ. Θάνος & Α. Τσατσάκης (Επιστ. Επιμ.). *Σχολική βία και σχολικός εκφοβισμός. Μεθοδολογικά ζητήματα, διαστάσεις, αντιμετώπιση* (σελ. 175-190). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Θάνος, Θ., Τσατσάκης, Α., Σταγάκης, Β. & Κατσιούλας, Κ. (2013). Η διαμεσολάβηση στο δημοτικό σχολείο. Αξιολόγηση προγράμματος εκπαίδευσης μαθητών και εφαρμογής τους. Στο Η. Κουρκούτας & Θ. Θάνος (Επιστ. Επιμ.), *Σχολική βία και παραβατικότητα* (σσ. 317-335). Αθήνα: Τόπος.

Flacknoe, M. (2005). What does anyone about peer mediation? *Improving Schools*, 83, 221-235.

Fredrickson, J. & Mauyana, G. (1996). Peer mediation programs: benefits and key elements. *Center For Applied Research and Educational Improvement Research/Practice Newsletter*, University of Minnesota, 4 (3).

Haft, W. S. & Weiss, E. R. (1998). Peer mediation in schools: expectations and evaluations. *Harvard Negotiation Law Review*, 3, 213-319.

Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (1996). Conflict resolution and peer mediation program in elementary and secondary schools: A review of the research. *Review of Educational Research*, 66(4), 459-506.

Karp, D. & Breslin, B. (2001). Restorative Justice in School Communities. *Youth and Society*, 33(2), 249-272.

Marshall, T. (1999). *Restorative in Justice: An Overview*. Home Office.

Pynchon, V. (2012, June 9). The Anti-Bullying Secret Weapon Arrives Just in Time for School. *Forbes*, διαθέσιμο στο: <http://www.forbes.com/sites/shenegotiates/2012/09/06/the-anti-bullying-secret-weapon-arrives-just-in-time-for-school> (τελευταία ανάκτηση στις 15.08.2016).

Rigby, K. (1996). *Bullying in schools: and what to do about it*. London-Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Rigby, K. (2014). How teachers address cases of Bullying in schools: a comparison of five reactive approaches. *Educational Psychology in Practice: Theory, research and practice in educational psychology*, 30, 4, 409-419.

Συνήγορος του πολίτη/ Συνήγορος του παιδιού, *Σχολική διαμεσολάβηση. Πώς λειτουργεί ο θεσμός σήμερα σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.0-18.gr/gia-megaloyis/bia-sto-scholeio (τελευταία ανάκτηση στις 29.07.2016).

Thanos, Th. & Dalakas, Ch. (2014). Peer mediation: Application to a primary school. In E. Arvanitis & A. Kameas (Eds), *Intercultural Mediation in Europe. Narratives of Professional Transformation* (pp. 215-233). Illinois: Common Ground.

Zambrana-Ortiz, N. J. (2011). *Pedagogy in (e)motion: Rethinking spaces and relations*. New York: Springer Science

Wall, J., Stark, J. & Standifer, R. (2001). Mediation: a current review and theory development. *The Journal of Conflict Resolution*, 45 (3), 370-391.

Wilson, S., Lipsey, M. W. & Derzon, J. H. (2003). Effects of school-based intervention programs on aggressive behavior: A-meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(1), 136-149.

Winkelspecht, C. R. (2007). *Evaluation of a school-based peer mediation program: Assessing disputant outcomes as evidence of success*. Alabama: Auburn University.

Wilson, J. & Kelling, G. (1982). *Broken Windows*, The police and neighborhood safety, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.lantm.lth.se/fileadmin/fastighetsvetenskap/utbildning/Fastighetsvaerderingssystem/BrokenWindowTheory.pdf> (τελευταία ανάκτηση στις 15.08.2016).